

Ваня Мичева. Картината на света в езика на новобългарските дамаскини. София, ДиоМира, 2015. 268 с.

Vania Micheva. The Picture of the World in the Language of the New Bulgarian Damaskins, Sofia, DioMira, 2015. p. 268

The reviewed monography is the first complete research of the Damaskin written papers from 17th century which uses the methods of the linguistic culturology. The accurate analysis of selected concepts shows the changes coming in the Bulgarian's sense of the world in the time bordering the Middle Ages and the New Ages.

През последните няколко години д-р Ваня Мичева проявява траен интерес към една от много привлекателните напоследък теми в езиковедските изследвания и с особено сериозни приноси в областта на славистиката – лингвокултурологичните проучвания.

Идеята, езикът да бъде погледнат през призмата на културата и присъствието на човека в света, дава възможност научното изследване да напусне тесните рамки на осмислянето и класифицирането на чисто лингвистичните факти и да потърси в тях нови измерения в посока на менталното представяне на всички знания за света, с които разполага човекът като културно детерминиран индивид, като индивидуален, а и като колективен субект.

В резултат от прилагането на този подход става възможно очертаването на картината на света в езика, която в последно време е първостепенна задача в утвърдилата се българска школа в областта на етнолингвистиката.

Монографичният труд на В. Мичева *Картината на света в езика на новобългарските дамаскини* е пореден приносен труд в посока на изясняването на картината на света за българския език.

Във Въведението към своята разработка В. Мичева представя теоретичните постановки, върху които стъпва нейното проучване. Обстойно е представена съществуващата научна литература в областта на лингвокултурологията. Заслужава да се отбележи критичният прочит на представените водещи трудове в тази насока, както и формулирането на собствената изследователска позиция на авторката. Още в самото начало на този преглед на преден план е изведена една идея, която е водеща при избора на темата на предлагания труд – „на всеки отрязък от време съответства определена картина на света; хората през различни епохи имат различна представа за света, а различните етноси влагат собствен смисъл в националната концептосфера“.

Като отличен познавач на новобългарските дамаскини В. Мичева познава феномена *книжовен език на народна основа от XVII в.* и избира да изследва картината на света именно в новобългарските дамаскини, а този избор и ясно прокараното през цялото изследване схващане за приемствеността в историята на българския език насочват авторката към метода на постепенното изграждане на картината на света чрез анализ на най-важните културни концепти.

Новобългарските дамаскини са забележително явление не само с въвеждането в книжовна употреба на говорим български език. Макар и едно от последните проявления на средновековната българска книжнина, в дамаскините наследеното от предходните векове (било чрез преразказа на Дамаскин Студит, било с преработването на не-Дамаскинови по произход текстове) се приближава до читателя благодарение на съзнателните усилия на книжовниците от XVII в.

Именно тук „проговарят“ с нов глас и познатите библейски сюжети, и житията на светци и мъченици, и оригиналните произведения на старобългарската литература.

Именно тук може да се очаква и най-съществената, при това заявено българска, промяна на картината на света по отношение на в голяма степен универсалната средновековна.

Поставената цел трябва да бъде високо оценена, защото досега в много по-голяма степен е проучена картината на света в традиционната култура. Изследванията на паметници на писмената, при това на средновековната писмена култура се броят на пръсти и са насочени изключително към анализа на частни проблеми. В този смисъл задачата на предлаганата книга е амбициозна и трудна за осъществяване. Избраният метод на анализ е комплексен – диахронен, съпоставителен, лексикосемантичен, контекстуален, а конкретният анализиран материал е повод за многобройни приноси и сами по себе си завършени анализи не единствено на лексикално, но и на морфологично, на синтактично и словообразователно равнище.

Този съществен допълнителен акцент в предлаганата разработка надхвърля рамките на лингвокултурологичното проучване и определя монографията като принос в историческите езиковедски изследвания.

Още в средата на 60-те години на XX в. В. Топоров и В. Иванов формулират в *Славянские языковые моделирующие семиотические системы* цял ред бинарни опозиции от концепти, които и до днес са отличен инструмент в лингвокултурологичните изследвания. Настоящото монографично проучване е изградено върху изпитаната схема на анализа на езиковите реализации на ключови за избраната тема концепти.

Същинската част на изследването е организирана в четири големи дяла, обособени от бинарните опозиции *добро/зло; горе/долу; светлина/тъмнина; свое/чуждо*. В оглавленията на всяка от тези глави не случайно обаче е използван многократно изразът „концептите от групата на...“. Разширявайки значително обхвата на своето проучване, авторката разглежда още: в групата *добро/зло* концептите *правда/грех* и *ляво/дясно*; в групата на *свое/чуждо* – концептите *вътре/вън, близо/далече*.

В. Мичева избира да очертае картината на света в новобългарските дамаскини с помощта на анализа на концепти с различен характер (ценностни, времеви, социални), а освен това и с бинарни двойки с различно място в сложната йерархична система на концептите, на върха на която стои противопоставянето на сакрално и профанно.

Всеки един от разделите на монографията е разработен по сходен начин. Опорна точка в търсенето на картината на света в новобългарските дамаскини е състоянието в така наречените класически старобългарски паметници (КСП).

Материалът от КСП е анализиран за нуждите на лингвокултурологичното изследване. Самият характер на КСП (Евангелия, Апостол, Псалтир, Евхологиум, житийни и похвални слова от два сборника) определя картината на света в КСП – всеки един от концептите в разглежданите бинарни двойки е пречупен през християнската аксеология. Приведени и анализирани са множество примери, а като съпоставителен материал са привлечени съчиненията на Климент Охридски и Презвитер Козма. В раздела за старобългарското състояние има ценни наблюдения за изковаването на старобългарската терминология в светлината на лингвокултурологията.

Център на предлаганото проучване са новобългарските дамаскини. Използван е материал от различни типове дамаскински сборници. Всеки един от проучваните концепти е подробно анализиран в дамаскинската книжнина. Новият светоглед на българските книжовници от XVII в. започва от новия подход на Дамаскин Студит и начина, по който той компилира и преработва класически византийски образци. Въпреки това в архаичните дамаскини новото съдържание е облечено в дрехата на традиционния книжовен език. Истинската мащабна промяна настъпва едва в новобългарските дамаскини. В. Мичева привежда и анализира обилен материал. Опирайки се на последни текстологични проучвания, авторката разграничава Дамаскиновите от не-Дамаскиновите текстове в дамаскините, потвърждавайки с лингвокултурологичен анализ, че въпреки че са изравнени по език и стил, оригиналните творби на Дамаскин Студит и произведенията на старобългарската книжнина, достигнали до дамаскините са извървели различен път и са плод на различни процеси.

Извънредно високо оценявам анализираниите откъси от Климентовите слова, Житието на св. Петка на Патриарх Евтимий, Житието на Мария Египетска и т.н. в дамаскинските им преработки. Именно тук най-ярко личи промяната в езиковата картина на света през XVII в. Съзнателното търсене на ясен и достъпен изказ, обилно добавените вставки с нравоучително съдържание, непрекъснатият стремеж към проповядване на християнските ценности на ниво на битово поведение не прави средновековния сюжет профанен, а дава възможност дамаскинарите да привнесат в текста ценностите на своето време. Именно това дава повод за новите черти в картината на света в новобългарските дамаскини. Тя остава в рамките на християнската аксеология, но в многобройните предупреждения към вярващите да се въздържат от непристойно поведение, в книжнината си пробиват път и някои следи от архетипни религиозни представи, както и ритуали от традиционната култура.

Всеки един от разделите обобщава широк кръг от реализациите на концептите, представени в синонимни редове и обединени в ядро, приядрена зона и периферия. Изведени и са основните семи, характеризиращи съдържанието на всеки концепт.

Авторката прави многобройни ценни лингвистични изводи, между които е постепенното надделяване на определени лексеми, поява на нови композита, на нови словообразователни тенденции, навлизане на турска лексика.

В Заключението получените резултати са обобщени и осмислени не като прост сбор, а са пречупени през още един интересен поглед към цялостната езикова картина на света в новобългарските дамаскини и елементите, които я из-

граждат. До религиозната картина на света, която определя средновековната, в това число и дамаскинската книжнина, се нареждат: предвъзрожденските нагласи; дохристиянските и традиционните представи; битовата картина на света; елементите от наивната картина на света. Последният раздел на Заключението обобщава резултатите от ролята на езиковите средства при съграждането на картината на света в дамаскините – това е книжовният език на народна основа от XVII в. и промените, които настъпват в него в областта на лексиката, словообразователните варианти, деривацията, използването на нови морфологични и синтактични средства, както и на разнообразни варианти за номинация на един феномен.

Монографичното изследване на Ваня Мичева представлява принос едновременно в областта на лингвокултурологията, в историята на българския език, както и в цялостните проучвания на едно от най-интересните явления в книжовния живот на XVII в. – появата на новобългарските дамаскини. Направени са многобройни частни научни приноси в областта на историческата лексикология, синтаксиса, словообразуването и теминообразуването.

Картината на света в новобългарските дамаскини е новаторски труд в полето на тематика, която повече от две столетия не спира да предизвиква интереса на многобройни учени у нас и в чужбина. Монографията на Ваня Мичева доказва перспективността на един сравнително нов изследователски метод, който, приложен към книжовноезиков материал от преди четири века, очертава настъпващата промяна в цялостния бит и светоусещане на средновековния българин, както и първите белези, сочещи предстоящото Възраждане.

Елка Мирчева / Elka Mircheva

✉ Проф. д-р Елка Мирчева, Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
elka_mircheva@abv.bg

✉ Prof. Elka Mircheva, PhD, Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria
elka_mircheva@abv.bg